

OROSZ VONATKOZÁSOK A RÉGI SZEGED TÖRTÉNETÉBEN

Írta: PALÁSTI LÁSZLÓ

Mielőtt a dolgozatom tulajdonképpeni tárgyára rátérnék, célszerűnek látszik, hogy röviden foglalkozzam Szeged történetének kezdeti korszakával, valamint a Szegeddel kapcsolatos kutatások egy-két olyan aktuális kérdésével, melyeknek a dolgozatomban tárgyaltak szempontjából is fokozott fontosságuk van. Egyébként dolgozatom megírásánál mindvégig célként lebegett szemem előtt az is, hogy rámutassak a Szeged történetének orosz vonatkozásaival kapcsolatos további kutatási feladatokra, és így azokat dolgozatomban programszerűen összefoglaljam.

Szeged nemzetközi vonatkozásairól szólva nyugodtan megállapíthatjuk, hogy aligha van még egy olyan vidéki magyar város, melynek múltja annyira gazdag volna nemzetközi vonatkozásokban, mint éppen Szegedé.

Egyes fennmaradt adatokból arra lehet következtetni, hogy bizonyos tekintetben ilyen jellegű vonatkozásokat a város történetének ma még eléggé homályban rejtőző legrégebb korszaka is tartalmaz. Ismeretes, hogy a honfoglalást követő első évszázadokban Szeged neve először 1183-ban fordul elő III. Béla király egyik oklevelében. A város abban az időben már a jelentősebb helyek közé tartozhatott. Erre utal az a tény is, hogy az idő tájt, amint az III. Ince pápának 1199-ből származó ismert bullájából kitűnik, Szegeden volt a kalocsai érsekség egyik főesperessége. Ennek keletkezését REIZNER JÁNOS a XI. század legelejére helyezi [1].

A város a fennállása kezdetén nyilván a nomád városokéhoz hasonló település képét mutatta olyan városalakító tényezőkkel azonban, amelyek fejlődése szempontjából kezdettől fogva különösképpen fontos szerepet játszottak. Gondolok itt elsősorban arra a körülményre, hogy Szeged olyan helyen keletkezett, mely ősidők óta fontos szárazföldi és vízi utak találkozási pontja volt. Ennek a körülménynek fontosságát fokozta még az a természeti adottság, hogy a Tisza ezen a helyen volt a legalkalmasabb az átkelésre.

Nyilvánvalónak látszik tehát az, hogy ezen a területen, az ősi Szegeden az 1183 előtti időkben is több esetben fordultak meg idegenek, különösen a kereszténység terjedésétől kezdve. Kétségtelen, hogy pl. az 1179-ben alapított egresi apátságnak a franciaországi Pontignyből érkezett első francia szerzetesei is Szegeden haladtak át útjuk végcélja, Egres felé.

Európa nyugati részéből kezdetben nyilván és főleg a térítői munkában való részvétel céljából érkezett idegeneknek megjelenése Szegeden, rövidebb vagy hosszabb ideig tartó itt-tartózkodásaik képezik Szeged történetében a Nyugattal kapcsolatos első idegen vonatkozásokat. Ezeknél azonban korábbiak Szeged történetében azok az ugyancsak ilyen jellegű idegen vonatkozások, melyek a görögkeleti egyháznak az ország délkeleti részében végzett térítői munkájával állnak összefüggésben. Ugyanis a „kereszténység első hullámai — állapítja meg NAGY ZOLTÁN és PAPP IMRE Szegedről szóló munkájában — Szegedet is nem nyugat, s nem is az ország

központjai, hanem dél, nevezetesen a bolgár és bizánci kereszténység felől érték. A Szent Demeter és Szent György kultusz igen korai, részben még a X. század végén sejtethető megjelenése s számos művészettörténeti emlék jól szemlélteti ezt a folyamatot” [2].

Az itt járt görögkeleti térítőkkal kapcsolatosan azonban még annyi sem ismeretes, mint amennyit Gellért csanádi püspök környezetének idegen tagjaira vonatkozóan a püspökről szóló legenda tartalmaz. Nem tudunk közelebbit azokról a görögkeleti szerzetesekről sem, akiknek Ajtony a Szegedhez viszonylag közel fekvő Marosváron (későbbi neve: Csanád) épített monostort, amint azt az említett Gellért-legendában olvashatjuk: „et construxit in prefata urbe Morisena monasterium... ..constituens in eodem abbate cum monachis Grecis” [3]. Ez az esemény THALLÓCZY LAJOS szerint a X. század végső évtizedében történhetett [4]. Annyit biztosra vehetünk, hogy a monostor görögkeleti szerzeteseinek útja is az ősi Szegeden keresztül vezetett Marosvárra.

Amikor Szeged múltjának ezt a legrégebb korszakát vizsgáljuk, felmerül az a kérdés, hogy ezekben a régmúlt időkben jártak-e oroszok is ezen a tájon. A velencei származású Gellért csanádi püspökhöz Európa legkülönbözőbb részeiről „sereglettek” — nyilván Szegedet is útjukba ejtve — a különféle nemzetiségű idegenek, köztük csehek és lengyelek is: „Concurrabantque ad eum Thewtonici, Bohemi, Poloni, Gallici et ceteri...” [5]. Vajon volt-e az ezen a területen térítő tevékenységet folytató görögkeleti papok és az említett marosvári szerzetesek között orosz származású? Aligha lehetett, hiszen a kereszténység felvétele orosz földön nem sokkal előbb ment végbe Vlagyimir fejedelemsége alatt, aki a görögkeleti vallást 988-ban tette államvallássá.

A magyar—orosz kapcsolatok X—XII. századi szakaszában, melyről DROZDOV igen értékes összefoglaló képet ad 1965-ben megjelent munkája egyik fejezetében, történtek olyan események, amelyeknek alapján nagyobb valószínűséggel lehet feltételezni azt, hogy Szeged történetének kezdeti korszakában az itt járt idegenek között már oroszok is lehettek. Erre a XI—XII. században, amikor a magyar—orosz kapcsolatok már különösen sokoldalúak voltak, nem is egy esetben sor kerülhetett. Lehetségesnek látszik, hogy pl. I. Endre feleségének kíséretében érkezett orosz udvari emberek egyike-másika esetleg Szegeden is megfordult. Amint DROZDOV írja, Anasztázia királyné kíséretében nagy számban jöttek orosz szerzetesek és udvari emberek: „в свите его жены Анастасии прибыло большое число образованных русских монахов и придворных. С ними проникли в Венгрию русские обычаи и зазвучала русская речь” [6]. A régi Szegeden olyan oroszok is megfordulhattak, akik a több ízben történt telepítések során kerültek Magyarországra. Ilyen telepítés történt pl. Kálmán király idején is. Ezzel kapcsolatban DROZDOV a következőket írja: „При короле Коломане, около 1113 г., в Венгрию переселилось большое количество русских” [7].

Szeged történetének kezdeti korszakát illetően az orosz vonatkozások tekintetében tehát csak feltételezésekre szorítkozhatunk források hiányában. Ugyanezt kell azonban mondanunk a későbbi időkre vonatkozóan is egészen a XVII. századig bezárólag. A jövőben mindenesetre a külföldi levéltárak anyagában még ismeretlenül maradt szegedi vonatkozású adatok feltárását és feldolgozását kell a Szegeddel kapcsolatos kutatások egyik fontos feladatává tenni. Az orosz vonatkozások tekintetében elsősorban az oroszországi és ukrainai levéltárakban történő kutatás bizonyára értékes szegedi vonatkozású adatok feltárását fogja eredményezni. REIZNER JÁNOS Szegedről írt munkájában nem használt fel szláv forrásanyagot, és egy rövid utaláson kívül a város történetének orosz vonatkozásairól sem tett

említést. A szláv források mellőzése Reizner esetében nyilván nyelvi nehézségekkel magyarázható, bár közrejátszhatott ebben bizonyos mértékig a már akkor is tapasztalható és később KNEJZSA s mások által sokszor ostromozott helytelen szemlélet („Slavica non leguntur”), mely a szláv források felhasználását mellőzte a honfoglalás előtti időkre vonatkozó történeti forrásanyag kivételével.

Az írott forrásokon kívül azonban más területeken is akadt a kutatók számára magyar vonatkozású anyag. Ilyenre hívta fel a figyelmet BALLAGI ALADÁR az 1887. évi oroszországi utazásáról szóló és nyomtatásban is megjelent felolvasása során. Kijevi látogatásáról szólva említést tett egy ott látott olyan domborműről, mely magyar szempontból különösen figyelmet érdemelt. A domborművön látható egyik harcoss arca és ruhája ugyanis BALLAGI szerint „legrégebb, eddig ismeretlen emléke a magyar typus és viseletnek” [8]. Ballagi ilyen jellegű kijevi tapasztalatai a Szegeddel kapcsolatos kutatások szempontjából is hasznos tanulsággal szolgálnak.

Szegednek a török uralom alól 1686-ban történt felszabadulásával kapcsolatban REIZNER azt írja, hogy a „hazán kívül, a művelt nagy világban, Szeged visszavételének híre mindenfelé örömet keltett. Számos alkalmi nyomtatvány és rajz lón közrebocsájtva, melyeken az ostrom képe és leírása van megörökítve. A sajtó és a művészet talán az 1879-ik évi nagy katasztrófa alkalmából sem foglalkozott Szegeddel élénkebben — legalább aránylag nem — mint ekkor. Mintegy kilencz különféle metszvény ismeretes ez időszakból (1686—1716), melyek tanújelei annak, hogy már az időben az örökös tartományokban s azontúl Német- és Olaszországban is Magyarországnak mily kiváló helyeül ismerték Szegedet” [9]. Ennek a Szeged történetében nagy jelentőségű eseménynek oroszországi visszhangjáról azonban a mai napig mit sem tudunk. A Szegeddel kapcsolatos kutatások egyik részfeladata lehetne ezen esemény oroszországi visszhangjának feltárása. De ugyanezt kellene tenni a szegedi boszorkányüldözésekkel kapcsolatban is, melyeknek annak idején külföldön széles körű visszhangja támadt, és a szegyeinteljes események emléke még másfél száz esztendő elmúta után is kísértett külföldön, amint azt FRANZ MÖSTL-nek Grazban 1879-ben Ein Szegediner Hexenprozess címmel kiadott munkájának megjelenése eléggé jellemzően mutatja. A szomorú szegedi eseményeknek nyilván Oroszországba is eljutott a híre, a boszorkányüldözések ottani visszhangjáról azonban szintén nincsenek értesüléseink. Így tehát ezen események oroszországi visszhangjának felkutatása is a még megvalósítandó feladatok közé tartozik.

A Szegeddel kapcsolatos kutatások egy másik feladata lehetne az egykor Szegeden járt külföldi utazók szegedi tapasztalatainak összegyűjtése és feldolgozása. Ennek a széles körű kutatási területet jelentő munkának lehetne a feladata az orosz utazók Szegeddel kapcsolatban nyomtatásban napvilágot látott útiélményeinek felkutatása is.

Ismeretes néhány olyan külföldi utazó neve, akik a régi Szegedre vonatkozóan több szempontból igen értékes tudósítást hagytak ránk. Ezen utazók közül gyakran idézik a XV. században Szegeden járt francia Bertrandon de La Brocquière-nek, Jó Fülöp burgundiai fejedelem udvari emberének szegedi tartózkodása alkalmával szerzett tapasztalatait. A külföldi utazók Szegeden tett megfigyeléseinek, itteni benyomásainak felkutatása és feldolgozása terén azonban még igen sok a tennivaló. De ugyanez a helyzet a külföldi utazók hazánkról szóló útleírásával kapcsolatban is. E téren francia vonatkozásban állunk legjobban. BIRKÁS GÉZA különösen nagy szolgálatot tett azért, hogy ez irányú kutatásai eredményeként 1948-ban közzétette Francia utazók Magyarországon c. munkáját. Ennek a műnek a megjelenésére viszont húsz évvel az után került sor, hogy JORGÁNAK, a második világháború idején megdöbbsentően szomorú véget ért román tudósnek Párizsban megjelent

Les Voyageurs Français dans l'Orient Européen c. műve, mely a szerzőnek a párizsi Sorbonne-on e tárgyból tartott előadásait tartalmazza.

Az orosz utazási irodalomnak hazánkról szóló leírásai iránt magyar részről nem mutatkozott érdeklődés. Nagyon sajnálatos ez, mivel az orosz utazási irodalom is igen gazdag Európa különböző országairól szóló értékes útleírásokban. TARDY LAJOS úttörő munkát végzett a hazánkról megjelent orosz útleírások ismertetése terén „Magyarországi útiélmények és magyar irodalmi vonatkozások a XIX. század első negyedében megjelent orosz kiadványokban” címmel 1961-ben közzétett tanulmányával [10]. Megállapítása szerint orosz részről az első magyarországi útleírás Vaszilij Grigorovics Pesehogyec—Barszkij nevű pravoszláv szerzetes nevéhez fűződik, aki 1723-ban indult el arra a zarándokútjára, amelynek során Magyarországon is keresztültutazott. TARDY nem foglalkozik bővebben Pesehogyec—Barszkij majdnem kizárólag leíró jellegű magyarországi útleírásával, hanem azokkal az útleírásokkal, amelyek a XIX. században jelentek meg, mégpedig Fjodor Nyikolajevics Glinka, Vlagyimir Bogdanovics Bronyevszkij, A. M. Danyilevszkij és Pjotr Ivanovics Keppen tollából [11].

Ezen a téren a többi orosz utazó magyarországi útleírásainak összegyűjtése és feldolgozása képezi a további feladatot. Ennek megvalósításához járulna hozzá a Szegeddel kapcsolatos orosz útiélmények feltárása és összegezése is.

Szeged történetében adatszerűleg kimutathatóan először a XVIII. században találkozunk orosz vonatkozásokkal, mégpedig a maros-tiszai katonai határőrség megszüntetését követő eseményekkel összefüggésben. A marosmenti határőrség katonai telepeit, amint az ismeretes, az 1741. évi XVIII. törvénycikkkel polgári igazgatás alá rendelték Mária Terézia uralkodása idején. Így került sor 1742-ben a Röszkén és az Alsótanyán levő katonai telepek polgárosítására is. Ezekben a helyeken azonban a határőrök száma jelentéktelen volt. Reizner írja, hogy Röszkén 1737-ben már csak 15 katona és egy dobos volt, és ez a szám a következő évben még kisebbre csökkent [12].

A határőrség katonai telepeinek polgári igazgatás alá történt helyezése következtében a szerb határőrök körében nagyfokú elégedetlenség támadt. Ennek folytán az 1750-es évek elején a szerb határőrök egy része Törökországba, a legtöbben azonban Oroszországba távoztak, miután Horváth Mihály, a szerb határőr csapatok ezredese 1750-ben a bécsi orosz követség útján előterjesztett áttelepülési kérelemre orosz részről kedvező választ kapott.

DROZDOV a már említett könyvében a múlt század első felében megjelent Хронологическое обозрение истории Новороссийского края c. munka [13] adatainak felhasználásával röviden kitér a határőrök kivándorlására és oroszországi letelepedésére. Szükségesnek látom azonban, hogy azt, amit DROZDOV erről a kérdésről elmond, a továbbiakban tárgyalatra való tekintettel egy-két adattal kiegészítsem.

A bánáti hatóságoknak sok gondot okoztak az ún. „orosz ágensek”, amint az egy 1751. októberében kelt hivatalos iratból is kiténik: „Administration schreibt an den Obristen Freytag nach Arad, dass er ein wenig nachforschen soll, ob nicht der russische Obrist Horvath, der sich in denen Maroscher Ortschaften aufhält, die Leute animirt russische Dienste anzunehmen” [14]. A rendelet ellen vétőket kiutasították.

Az engedéllyel vagy anélkül kivándorolt szerb határőrök között a hivatalos iratok tanúsága szerint magyar nevűek is voltak. Ilyenekkel még az ún. „orosz ágensek” között is találkozunk, amint azt pl. egy 1752 kelt kiutasítási rendelkezés is bizonyítja: „Allerhöchstes Hofrescript in Copia, mittelst welchem dem Philippo

Merkovich, Nicolao und Theodoro Csorba aus Russland bedeutet wird, dass sie sich binnen acht Tagen von hier weg(ge)ben sollen, widrigens gegen sie die wieder Aufwiegler und falsche Werber bestimmte Straf(e), gesetzt werden würdē” [15].

Marosmenti szerb gyalogos határőrök (Dušan J. Popović Srbi u Banatu s. művében közölt kép után).

DROZDOV megemlíti azokat az oroszországi helyeket, ahol a XVIII. században a magyar és szerb, ill. délszláv kivándorlók letelepedtek. Ezzel kapcsolatban többek között a következőket írja: „Большая часть переселенцев из-под Сегеда осела в районе современного Миргорода. Здесь же поселилась и большая часть ранее прибывших куруцев” [16]. Drozdov nem tesz említést arról, hogy a határőrök Oroszország más helyein is letelepedtek. A rendelkezésre álló forrásanyag adatai szerint többen Moszkvába távoztak, amint arról pl. egy 1752 szeptemberében kelt hivatalos irat tanúskodik: „...ein Contribuent aus der Neuen-Vaross sein Haus sammt übrigen Effecten verkauft, und sich zu dem Oberstlieutenant Sevich gefluchtet hat, um mit denen andern nach Moskau gehen zu können” [17].

Nem hagyhatók említés nélkül azok a helynevek, amelyekkel a XVIII. században a kivándorlók Oroszországban településeiket elnevezték. Erre vonatkozólag DROZDOV a következőket írja: „Так, на карте, подписанной Хорватом в 1751 г., название многих поселений носит явно венгерское происхождение: Чонград, Каниже, Чанадь, Вуковар, Федвар, Надлак, Мартонош и др.” [18]. A helynevek között találjuk az aradi síkság olyan helységeinek nevét is, mint pl. Glogovác, Kivin, Pécska stb.

A BARÓI LAJOS által közölt adattárban annak nincs nyoma, hogy kivándorlással kapcsolatos toborzó tevékenységet Szegeden is folytattak volna. Kétségtelennek látszik azonban az, hogy az ún. orosz ágensek Szegeden is megfordultak, ahol egyébként is jelentős számban éltek szerbek. De maga REIZNER sem foglalkozik a kivándorlás kérdésével Szeged történetét tárgyaló munkájában, bár az események, amint látni fogjuk, Szegeden is éreztették hatásukat. A Szegedi Állami Levétár anyagában található adatok ugyanis arról tanúskodnak, hogy az idő tájt Szegedről is vándoroltak ki Oroszországba, mégpedig nemcsak 1752-ben, hanem az azt követő években is.

Az 1750-es évek folyamán a városi tanács több alkalommal foglalkozott ülésein az Oroszországba irányuló kivándorlással, ill. azzal kapcsolatos kérdésekkel. Így pl. az 1752. október 12-én tartott tanácsülésen ismertették a Helytartó Tanácsnak azon rendelkezését, mely az Oroszországba engedéllyel kivándorlók eltávozásának határidejére vonatkozott: „Eadem occasione lectum est grāosum E[xcelsi] C[onsilii] L[ocumtenentialis] Regy Intimatum super eo: quod emigrantibus ad Russiam passualibus Consily Bellici... qvatvor Septimanarum terminus praeclusi concessus sit, quo elapso sine Ulteriori Mora ut discedant” [19]. Előzőleg — az 1752. évi október 6-i tanácsülésen ismertetett rendelkezés értelmében — a város lakosságával közölték a felsőbb hatóság által a kivándorlással kapcsolatban elrendelt szigorú büntető intézkedéseket (kötéláltali halál, háromévi fogság): „Eadem occasione lectum est grāosum E C Locumttis Regy Intimatum... utpote... 2° Ut conductores ad exteram potentias militum sine facultate Regia comprehendantur, & intra 24. horas ad laqueum adjudicentur; 3^{io} Ut emigrantibus serio invigiletur, & comprehensi ad triennale arestum condemnentur, quae omnia ad intelligentiam omnium lingua Vernacula publicabuntur” [20].

Scheffen ezredes szegedi katonai parancsnok 1755 szeptemberében a városi tanáccsal a Hadi Tanácsnak útlevéllal nem rendelkező orosz tisztekre vonatkozó rendeletét közölte: „Eadem Occasione communicavit hujas Dominus Commendans et Colonellus de Scheffen Excelsi Consily Bellici rescriptum, respectu comprehendorum Russicorum officialium absque — Passualibus oberrantium...” [21].

Szeged város tanácsának ülésein nemcsak 1757-ben, hanem még 1758-ban is sor került kivándorlással kapcsolatos leiratok ismertetésére [22].

Az 1757. évi szeptember 23-án tartott tanácsülésnek szintén napirendjén szerepelt a kivándorlás ügye. Ezen tanácsülésről készített jegyzőkönyv igen értékes forrás, minthogy több olyan szegedi szerb lakos nevét tartalmazza, akik Oroszországba vándoroltak ki. Ezzel kapcsolatosan a jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: „Eadem Occasione... Zsivkovics revelavit sequentes Rascianos hujates ad Moscoviam discessisse, Georgium Zsivanovics ante annos 5. Georgium Paniper, & Joannem Peith ante annos 2. Demetrium Radivojovics Peshinum recentissime, Joannem Juhasz, qui autem ad Castra iverant, rediverunt utpote: Mojzsiló Milovanovics, Jovan Lalapovics, Joannes Peresity, Joannes Pandazy, ad Russiam, Joannes Grb, Marcus Lippay, dicitur Pragae mortuus, adhuc in castris esse dicuntur Szavo Milovanov, Damia Milutinov” [23].

A fent említett Georgius Zsivanovics és Joannes Pandazy szegedi lakosoknak alighanem rokona volt az az Oroszországba kivándorolt két személy, akiknek ügyében a Helytartó Tanácstól érkezett leiratot az 1758. évi március 6-án tartott ülésen ismertették a tanács tagjaival: „Eadem occasione lectum est Grāosum E C L Regy Intimatum: Respectu Graeci ritus hominum ad Russiam migrantium Michaëlis item Zsivanovics, & Alexy Pandázy...” [24].

Ennek a Szegedről Oroszországba történt kivándorlásnak története, melyet

a fentebbiekben csak dióhéjban ismertettem, további kutatások alapján még megírásra vár. A kutatások egyik feladata lesz annak megállapítása is, hogy a kivándorlás során végeredményben hány szegedi szerb, esetleg magyar lakos távozott el Oroszországba, és ott hol telepedtek le. Az ez irányú munka során szükség lesz szerb nyelvű források tanulmányozására és szovjetunióbeli levéltári kutatásokra is.

Szeged történetében a fentebbiekben tárgyalt kivándorlási eseményeket követően hosszabb ideig, mégpedig a magyar—orosz kapcsolatokban tragikus szakaszt jelentő 1849-es cári intervencióig nem találkozunk orosz vonatkozásokkal. Meg kell azonban említeni, hogy a kereskedelmi szempontból jelentősebb oroszországi eseményekről a szegedi közönségnek is alkalma volt értesülni. A Helytartó Tanács 1812. július 7-én kelt 19 026 számú leiratával az alábbiak kihirdetését rendelte el: „Quum sua via innotuerit, Nundinas antehac in Makarioff notabile quippe Imperii Russici quoad Europae Asiaeque merces Emporio celebrari solitas, ad Civitatem Nyni Novgorod, quae 1120. Milliaribus Russicis Petropoli, 320. vero ejusdem generis Milliaribus Moscovia distat, fluvioque Volgae adjacet, translatas esse...” Ennek megfelelően a városi tanácsülés határozatot hozott, hogy a Helytartó Tanács „kegyes parantsolatja, melyben hirdetetni rendeltetik, hogy a Makariofi Vásár Muszka Országban Nyni Novgorod Városában Volga vize mellé által tétetett—teljesitetik, ki is függesztetik” [25]. Egy másik tanácsülési jegyzőkönyv szerint a „Burkus, muszka és Austriai Tartományok kereskedése a Tractatust közleni méltóztatik — ez ki hirdettetik” [26].

Amikor Szeged lakosai ezeket a kifüggesztett hirdetményeket 1818-ban és 1819-ben olvasták, aligha gondoltak arra, hogy a távoli „Muszka Ország” fiai néhány évtized múlva mint intervenciókatonák jelennek majd meg az osztrákok oldalán Szeged falai között is, abban a városban, melyben története folyamán már addig is annyiféle nemzetiségű katona fordult meg, de orosz még nem.

REIZNER JÁNOS Szeged történetéről szóló munkájában nem foglalkozik az orosz katonák szegedi tartózkodásával. Egészen szűkszavúan, mindössze néhány szóban mellékesen tesz említést jelenlétükről, valamint arról, hogy 1849 augusztusának elején, amikor Haynau seregének derékhadával Szeged alá érkezett, a „német és muszka sereg érkezése” a város lakosait félelemmel töltötte el [27]. REIZNER orosz forrásokból származó adatok ismeretének hiányában nem mutathatott rá arra — ilyesféle eljárásnak a már említett közhangulat sem kedvezett —, hogy Miklós cár magyarországi hadseregének nemcsak haladó gondolkodású tisztjei, hanem az egyszerű közkatonák is elítélték az intervenciót, és mélyen együttértek a magyarokkal. REIZNERnek nem igen lehetett tudomása arról sem, hogy orosz hadbíróági iratok tanúsága szerint a cári intervenciókatonák közül többen életükkel fizettek a magyarok irányában tanúsított szolidáris magatartásukért. Az orosz katonáknak a magyarok iránt érzett rokonszenvére magyar részről már jóval REIZNER munkájának megjelenése előtt történtek utalások. Amikor THALLÓCZY LAJOS Oroszországban középiskolába járó tanulókat kérdezett meg arra vonatkozóan, hogy ismerik-e Magyarországot, Moszkvában az egyik ilyen megkérdezett tanuló azt felelte, hogy a tanára rajongó szeretettel „mindig csak a magyarokról beszél”. „Kitűnt, írja Thallóczy, hogy e tanár egy 1849-ben Magyarországon vitézkedett ezredesnek a fia” [28].

Az orosz katonák 1849. évi szegedi tartózkodásának története még szintén megírásra vár. Az ez irányú munka sem nélkülözheti azonban az 1849-es cári intervencióval kapcsolatos orosz nyelvű irodalom tanulmányozása mellett a szovjetunióbeli levéltári kutatásokat. A Leningrádi Központi Állami Levéltár anyagában a kutató számára feltétlenül akadnak szegedi vonatkozású adatok is. Meg kell emlí-

teni még azt is, hogy Szegeden az idősebb generációhoz tartozók körében foszlányosan még ma is él az orosz katonák 1849. évi szegedi tartózkodásának szóbeli hagyomány formájában fennmaradt néhány emléke.

A régi Szeged történetének orosz vonatkozásai közül ugyancsak teljesen feltáratlan kutatási területet képez az 1879. évi szegedi árvíz oroszországi visszhangja is.

Az 1879-i „víz vész” okozta tragédia, melyről Larousse ismert enciklopédikus kis szótárában negyedszázad múltán is említés történt Szeged nevével, nemcsak Európa, hanem az egész világ figyelmét ráirányította Szegedre, és földünk egészen távoli részéről is érkeztek adományok. Ennek a körülménynek nagy jelentősége ellenére az árvízi tragédia külföldi visszhangjának felmérése és a nagy nyilvánosság elé tárása terén mindmáig igen kevés történt, és az sem szegediek részéről. A Somogyi Könyvtár kéziratban őrzi FERNAND RADARNAK a szegedi árvíz belgiumi visszhangjáról írt tanulmányát. Az árvíz franciaországi visszhangjával LELKES ISTVÁN foglalkozott a magyar-francia barátkozás „aranykorá”-ról írt munkájának egyik fejezetében. Ebben azonban az árvíznek csak a párizsi visszhangját tárgyalja, vidéki visszhangjával nem foglalkozik, holott a tragédia visszhangja francia viszonylatban is országos méretű volt. Elég, ha ezzel kapcsolatban pl. a Lisieux-ben akkor megjelenő Le Lexovien és Le Normand c. lapoknak az árvízi katasztrófával kapcsolatos cikkeit említem meg.

Az árvíznek más országokban támadt visszhangjáról azonban nagyon keveset, jóformán semmit sem tudunk. Ez a helyzet Szeged 1879. évi katasztrófájának oroszországi visszhangját illetően is. Ennek vizsgálata különösen tanulságos számunkra, minthogy az oroszországi visszhang bizonyos körülmények folytán a Franciaországban és Belgiumban megnyilvánult visszhangtól meglehetősen eltérő sajátos képet mutat, amint azt a bíráló elemeket is tartalmazó oroszországi visszhangnak szegedi polemizáló jellegű kommentárja mutatja a legjellemzőbben. A Szegedi Híradó ugyanis 1879. március havának vége felé Oroszország és Szeged címmel vezércikket közölt, melyből a fentebb mondottak illusztrálására az alábbiakat idézem:

„Legutóbbi számunkban a legbensőbb örömmel regisztrálhattuk azt, hogy szerencsétlen városunk irányában bámulatra méltó részvétet tanúsít Európának minden erkölcsileg irányadó állama. Emberiségi szempontból kell, hogy Európa-szerzte figyelmet keltsen azon mozgalom, mely az országos katasztrófa iránt legújabbán az oroszországi lapokban nyilvánul. Miután megemlítenők, hogy a nyilatkozott orosz lapok mindegyike — a politikai konstellációktól telhetőleg — figyelemre méltó részvétet tanúsít Magyarország gócpontja: Szeged iránt, kiválóbb megfigyelést érdemelnek az orosz lapok egyik legtekintélyesebbikének, «Golosz»-nak bámulatosan hosszúra szabott vezércikkében foglalt egyes passzusai. Szól ezekben Szeged fekvéséről, lakosságának számáról, ennek hozzávetőleges foglalkozásáról; bírálja az előzményeket, melyek Szeged pusztulását idézték elő, sat. és végül ezekből folyólag következtetést von a magyarországi közigazgatás bajaira, mulasztással, illetőleg hitegetéssel vádolva a miniszterelnököt, ki a szerencsétlenséget még március 12-én is elhárítottnak jelezte volna. Ma már — legalább Szegedet illetőleg — mindezek túl haladott pontok. Nekünk ma és Magyarországnak a teremtéssel kell foglalkoznia... «Szép szokás a keresztény népeknél — mondja az orosz 'Golosz' — főveget emelni a halott előtt. Tegyük meg ezen tiszteletet Szegednek is, mely az elemi csapás folytán elpusztult. Tegyük meg e tiszteletet a halottaknak, s nyújtsunk segélyt az élőknek, sat. ...» Adakozásra szólítja föl ezután a «Golosz» az oroszokat... «A szerencsétlenség — mondja a 'Golosz' — kibékíti az ellenséget. Sok szerencsétlenség érte, kivált az utolsó években Oroszországot s nem egyszer volt Magyarország annak oka, hogy a keserűség még nagyobb legyen... Fizessük a rosszat jóval: segítsünk a szegedieknek...» a «Golosz» ábrándos világfájdalmat eszettel, mely legjobbára az ő hazájának — sajnálatos — alkotmánytalanságában leli megkérgesült gyökerét. Nem Magyar- s nem más ország volt oka az ő szerencsétlenségeinek, hanem a despotai abszolutizmus borzalmas jégverme, ... Szeged és Magyarország... a nemes részvétnek meleg szívből sugárzó adományát kéri... S midőn erősen hisszük, hogy az emberbaráti indulattól eltelt orosz közvélemény ezen nemes alapon gyűjtendő Szeged részére rubeleit és kopekjeit; mi viszont, szívünk egész melegével óhajtjuk, hogy jutalmazza meg Oroszországot az ég az üdvözítő Messiásul sóvárgott — szabad alkotmánnyal!” [29].

Az orosz sajtóban megjelent felhívások nyomán az önkéntes adakozásokból 34 456 koronával egyenlő értékű összeg gyűlt össze Szeged árvízújtotta lakosainak megsegítése, a város újjáépítésének támogatása céljából. Sajnos, amint arra már előbb is utaltam, az árvíz oroszországi sajtóvisszhangjáról és az oroszországi segélyakció lefolyásáról a fentebb közöltekén kívül mindmáig más nem ismeretes. Ilyenformán az árvízi tragédia oroszországi visszhangjának feltárása is a Szegeddel kapcsolatos további kutatások egyik feladata.

A város újjáépítésekor a nagykörút egyes szakaszait Bécs, Berlin, Brüsszel, London, Párizs és Róma városáról nevezték el, nyilván azért, mert az európai országok közül sorrendben Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Angliában, Olaszországban és Belgiumban gyűlt össze a legtöbb adomány Szeged megsegítésére. A város akkori vezetősége azonban nem a legszerencsésebben járt el, amikor meglegedett az említett hat külföldi fővárosról való utcaelnevezésekkel. Nem nevezték el utcát Oroszország fővárosáról sem, bár az önkéntes adakozók rubeljeiből és kopekjeiből tekintélyes összeg gyűlt össze Oroszországban is.

A XIX. század utolsó két évtizedében a magyar—orosz kapcsolatokban két egyre élesebben kirajzolódó, egymással ellentétes irányultság figyelhető meg. Politikai téren tovább tartott, sőt fokozódott az elidegenültség. Már akkor feltűntek egy fegyveres konfliktusban való szembekerülés baljóslatú előjelei is, nem egyszer különösképpen szokatlan módon és formában. Példaként említhető meg erre vonatkozóan egy egyébként haladó felfogású magyar szerzőtől 1888-ban megjelent orosz nyelvűtan előszavában olvasható következő megállapítás: „Az orosz nyelv a közvéleményben egészen olyan, mint az orosz hadsereg: ezt is, azt is legyőzhetetlennek tartják. Pedig ha — a közhit szerint — egyszer meg kell mérkőznünk az orosz hadsereggel, meg kell verekednünk az orosz nyelvvel is” [30]. Az Oroszország ellen vívandó háborúval kapcsolatos „közhit”-nek erősen a malmára hajtotta a vizet a cárizmus keltette félelem és emellett még erős volt a magyar társadalomban a Világosra való emlékezés.

Egészen más képet mutatott a magyar—orosz művelődési kapcsolatok alakulása, különösen a nyelvtanús évektől kezdve. A múlt század második felében az orosz irodalomnak alakjai sorra és egyre gyakrabban szólaltak meg magyarul. De magyar költők és írók is megszólaltak orosz nyelven. THALLÓCZY LAJOS 1883. évi oroszországi tapasztalatairól szólva azt írja, hogy „Jókai Új földesurát most közlik az odesszai «Vjesztnik»-ben s nem egy magyar népdalt énekelnek orosz szöveggel” [31].

Sokat ígérően kezdtek alakulni a kapcsolatok zenei [32] és képzőművészeti vonalon is, a tudományos kapcsolatok alakulásában pedig különösképpen jelentős előrehaladás következett be.

Mennyivel más és mily biztató képet mutatott a magyar—orosz művelődési kapcsolatoknak alakulása ahhoz a képhez viszonyítva, amely a századforduló előtti időben politikai téren rajzolódott ki.

A politikai szempontból is nagyon jelentős szerepet játszó magyar—orosz művelődési kapcsolatok kedvező alakulásának emlékei Szeged történetében is megtalálhatók. A régi szegedi lapok igen jelentős mértékben kivették részüket az orosz írók magyarországi megismertetése érdekében végzett munkából. A helybeli sajtó ez irányú munkájának felmérése és a nyilvánosság elé tárása már régóta esedékes feladat volt. A Délmagyarország c. szegedi lapban 1965-ben mutattam rá arra, hogy irodalmi téren feldolgozásra, ill. publikálásra vár még az orosz irodalomnak a szegedi sajtóban való tükröződése is [33]. Ekkor azonban már folyamatban volt az a kutatómunka (amint arról utólag értesültem), amelynek eredményeként a Somogyi Könyvtár és a Szegedi Tanárképző Főiskola közös kiadványaként FENYVESI

ISTVÁN összeállításában 1967-ben megjelent az igen értékes repertórium [34], melynek adatai az 1890 és 1944 közötti időszakra vonatkozóan már önmagukban is eléggé tanúskodnak az orosz kultúra alkotásainak szegedi fogadtatásáról és hatásáról.

A magyar—orosz művelődési kapcsolatok kedvező alakulása nemcsak az orosz irodalom magyarországi népszerűségének fokozódásában, hanem az orosz zenei élet iránti érdeklődés növekedésében is megmutatkozott. Jelentős része volt ebben a hírneves Szlavjanszkij-féle orosz énekkarnak is, mely az orosz kórusművészet széles körben történt nagy sikerű bemutatásával a magyar és az orosz nép közötti közeledés ügyének érdekében különösen hasznos szolgálatot tett. Az énekkar 1890. évi szegedi vendégszereplése után néhány hónappal később a Szegedi Híradó c. lap 1890. május 14-i számában arról adott hírt, hogy Dankó Pista „Helvey Gyula helybeli zongoramesterrel szövetkezve, egy nagyobb daltársulat szervezésével foglalkozik”, hogy azzal később a külföldet is bejárja. Ezután következett Dankó oroszországi útja, melyről a Szegedi Napló 1891. február 1-i száma „Szegedi cigányok a csár előtt” címmel satirikus hangú kommentárt közölt.

Míthogy a Szlavjanszkij-féle énekkar Szegeden is több alkalommal és különösen nagy sikert aratva vendégszerepelt, indokoltnak látszik néhány szót szólni magáról az énekkarról és felidézni magyarországi, ill. szegedi szereplésének néhány mozzanatát.

Az énekkart annak idején Dmitrij Alekszandrovics Agrenyev—Szlavjanszkij (1834—1904) szervezte meg. A kórus nemcsak Oroszországban, hanem annak határain kívül is hírnevet szerzett magának. Többszörös külföldi vendégszereplése során számos európai országban adott hangversenyeket, és ezenkívül Észak-Amerikában is vendégszerepelt.

A kórus műsora igen változatosan volt összeállítva. Az előadott számok között nemcsak orosz, hanem más szláv népek dalai is szerepeltek, így az 1905. évi szegedi vendégszereplés alkalmával előadásra került egy kisorosz dal és egy „szláv polka”. A Nemzet c. budapesti lap 1890. november 21-i számában „Magyar dalok Oroszországban” címmel arról adott hírt, hogy a Szlavjanszkij-féle kórus Svédországban és Norvégiában fog hangversenyezni, és a „társulat műsorában most már magyar dalok is vannak, melyeket Gaál Ferenc szabadkai zeneiskolai igazgató állított össze”.

A kórus műsorában, amelyet egyébként más természetű kifogásokkal együtt szintén bírálattal ért az orosz zenei élet több kiválósága részéről, különleges számokat jelentettek az óorosz énekek, valamint a sirató énekek és nem utolsósorban az előadott operarészletek. Szegeden pl. 1893-ban a Russzalka, 1905-ben pedig a Démon c. operából is adtak elő részletet.

1893-ban az énekkar műsorát tartalmazó színlap szövegével kapcsolatban érdekes bírálat látott napvilágot a Szegedi Napló március 3-i számában. A cikkíró joggal tette az alábbi megjegyzést: „Van ezenfelül még valami mondani valónk a mai színlapra, amelyen nem tudja az ember nevensen-e vagy bosszankodjon. A Szlavianszkyék műsora jó részben németül van lenyomtatva a szegedi színház színlapjára. Ami kis része le van fordítva magyarra, az is igen humoros, így például az ó-orosz találgatós mese mint ókorbeli talánydal szerepel. Az ilyen orosz-német-magyar fordítás természetesen nagyon spanyolul hangzik s megbotránkozott rajta mindenki”.

Az énekkar férfiakból, nőkből és gyermekekből állt, 1893-ban azonban a karnak Szlavjanszkij leányán kívül más női tagja nem volt magyarországi vendégszereplésük alkalmával.

A kórus tagjainak öltözékét a sajtóban megjelent beszámolók kivétel nélkül

festőien szépek mondják. A stilizált népviseletben megjelent énekesek kétségkívül megkapóan szép látványt nyújtottak.

Az énekkar művészi teljesítményéről és a közönségre gyakorolt hatásáról elképzelést ad számunkra a Szegedi Napló 1890. évi február 12-i számában megjelent beszámoló következő részlete is:

Nadina Slavianszky
igazgatása alatti orosz ének-társaság hangversenye.
Fetemeti helyiségekkel hétfő-estén.

VÁROSI SZÍNHÁZ

Folyó szám 119. Páros hétfő-estén 8.
Szeged, csütörtökön, 1893. évi márczius hó 2-án:
Műsor:

I. RÉSZ.

<p>1. Dal az éjféli órák keltege... 2. Dal az éjféli órák keltege... 3. Dal az éjféli órák keltege... 4. Dal az éjféli órák keltege...</p>	<p>5. Dal az éjféli órák keltege... 6. Dal az éjféli órák keltege... 7. Dal az éjféli órák keltege... 8. Dal az éjféli órák keltege...</p>
--	--

A BALKIRÁLYNŐ.
Eredeti szövegű 1 felvonásban írt. Berezhik Árpád.

<p>1. Dal az éjféli órák keltege... 2. Dal az éjféli órák keltege... 3. Dal az éjféli órák keltege... 4. Dal az éjféli órák keltege...</p>	<p>5. Dal az éjféli órák keltege... 6. Dal az éjféli órák keltege... 7. Dal az éjféli órák keltege... 8. Dal az éjféli órák keltege...</p>
--	--

II. RÉSZ.

<p>1. Dal az éjféli órák keltege... 2. Dal az éjféli órák keltege... 3. Dal az éjféli órák keltege... 4. Dal az éjféli órák keltege...</p>	<p>5. Dal az éjféli órák keltege... 6. Dal az éjféli órák keltege... 7. Dal az éjféli órák keltege... 8. Dal az éjféli órák keltege...</p>
--	--

III. RÉSZ.

<p>1. Dal az éjféli órák keltege... 2. Dal az éjféli órák keltege... 3. Dal az éjféli órák keltege... 4. Dal az éjféli órák keltege...</p>	<p>5. Dal az éjféli órák keltege... 6. Dal az éjféli órák keltege... 7. Dal az éjféli órák keltege... 8. Dal az éjféli órák keltege...</p>
--	--

IV. RÉSZ.

<p>1. Dal az éjféli órák keltege... 2. Dal az éjféli órák keltege... 3. Dal az éjféli órák keltege... 4. Dal az éjféli órák keltege...</p>	<p>5. Dal az éjféli órák keltege... 6. Dal az éjféli órák keltege... 7. Dal az éjféli órák keltege... 8. Dal az éjféli órák keltege...</p>
--	--

V. RÉSZ.

<p>1. Dal az éjféli órák keltege... 2. Dal az éjféli órák keltege... 3. Dal az éjféli órák keltege... 4. Dal az éjféli órák keltege...</p>	<p>5. Dal az éjféli órák keltege... 6. Dal az éjféli órák keltege... 7. Dal az éjféli órák keltege... 8. Dal az éjféli órák keltege...</p>
--	--

Szövegkönyv H. Kárpáti Árpád írt. Szeged, 1893.

A Szlavjanszkij-féle orosz énekkar

1893. évi szegedi hangversenyének színlapja (Szegedi Somogyi Könyvtár gyűjteményében)

„A néptelen üres színpad közepén harmónium s jobbról-balról egy sor nádszék. Néhány percnyi szünet. Most feltárul a középpajtó két szárnya és lassan, nyugodt, biztos léptekkel jönnek elénk, elől gyermekek, azután nők, férfiak, színes festői öltözékben, a Szlavianszky-Agreneff Dimitri daltársulata: az oroszok. Az ajtó bezárul. A nők a székeken foglalnak helyet, a férfiak mögöttük, a gyermekek mellettük. Újból nyílik az ajtó s ragyogó öltözetben Slavianszky-Agreneff Dimitri, egy hatalmas szép alak lép a színpadra s a harmónium előtti emelvényre állva meghajtja magát. Mindez olyan különös. Ez a színes, néma csoport, melynek csak ura, parancsolója, egy szelid arcú óriás árul el némi udvarias érdeklődést irántunk, míg a többi oly közönyös. Most jeladásra emeli kezét s mintha messze távolból egy szerelmes leánynak édes, mélabús sóhaja szállna felénk: a nők kebléből, mint egy hang hatol fülünkbe egy gyönyörű pianissimo. S e hangulatébresztő perctől kezdve az oroszok búbajos énekének álmodozó rabjaivá válunk...”

Az énekkar hangversenyeiről a magyar lapok is a legnagyobb elismerés hangján számoltak be olvasóiknak. A Nemzet c. fővárosi lap is állandóan közölt a kórusról tudósításokat, és az 1890. évi január 28-i számában teljesen megérdemeltnek monddta „e jeles énekkar dicséretét”, melyet a cikkíró kijelentése szerint a párizsi kiállítás óta gyakran lehetett olvasni a külföldi újságokban.

A Nemzet másnapi, azaz január 29-i számában azonban beszámoló jelent meg a kórus budapesti hangversenyével kapcsolatban, melynek hangjában és egyes kitételeiben oroszellenesség jutott kifejezésre. Nem szorul magyarázatra az, hogy

Agrenyev-Szlavjanskij Nagyecsda nevű leánya,
az énekkar későbbi vezetője

Dmitrij Alekszandrovics
Agrenyev-Szlavjanskij

a cikkíró 1890-ben mire célzott a következő kijelentésével: „azok már a társulat férfi énekesei, akikkel esetleg találkozni fogunk más, mérgeőbb körülmények között is...” Mindenesetre a cikk írója a legnagyobb sajnálkozással gondolhatott vissza erre a kijelentésére is két hét eltelté után, amikor az énekkar tagjai Aradon, amint azt a Szegedi Híradó 1890. február 16-i számában szintén olvashatjuk, „kegyelettel emlékeztek meg a tizenhárom aradi vértanúról, s a kivégeztetésük helyét jelző emlékoszlopot megkoszorúzták, s ott gyászalt is énekeltek”.

Az, amire a Nemzet c. lap cikkírója 1890-ben a fentebb idézett kijelentésében célzott, két és fél évtized múlva a népek számára annyi véráldozatot és oly sok szenvedést jelentő világháború kitörésével bekövetkezett. A háború folyamán a szegedieknek is ezrei kerültek ki az oroszországi harcterekre. A hadifogságba esett szegedi katonáknak a fogság nehéz éve alatt szintén alkalmuk nyílt háországban az orosz népnek nem „mérgeőbb körülmények” közötti közvetlenebb megismerésére. Amikor hazatérésük lehetővé vált, közülük többen orosz feleséggel tértek vissza Szegedre. Minthogy ebben a városban is több olyan orosz hadifogoly telepedett le, akik hazájukba nem tértek vissza, így azután a szegedi családnevek között orosz családnevek is megjelentek. Számuk tovább gyarapodott orosz emigránsok érkezésével. Ezek azok a körülmények, amelyek magyarázatot adnak arra, hogy a szegedi családnevek között orosz családnevek is meghonosodtak, mint pl. a *Voronkov* név. A szegedi orosz családnevek számbavétele és meghonosodásuk történetének feldolgozása a Szegeddel kapcsolatos kutatások egyik feladata lesz.

Mindaz, amit dolgozatomban előadtam, nem nyújt teljes képet a régi Szeged történetének orosz vonatkozásairól. Ez a felvázolt kép csak a további kutatások eredményeként válhat kerek egészé a még homályban rejtőző adatok feltárásával.

JEGYZETEK

- [1] REIZNER JÁNOS, Szeged története. Szeged, 1899. I, 19.
[2] NAGY ZOLTÁN—PAPP IMRE, Szeged. Budapest, 1960. 28.
[3] *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* Vol. II. Budapest, MCMXXXVIII. 490.
[4] THALLÓCZY LAJOS, Adalék az ó-hit történetéhez Magyarországon. Századok, 1896. 205.
[5] *Scriptores...* 495.
[6] Дроздов П. И., Вехи многовековой дружбы. Москва, 1965. 32.
[7] Uo. 33.
[8] BALLAGI ALADÁR, Búcsújárhelyek Oroszországban. Budapest, 1888. 4. Ballagi Aladárnak különös figyelmet érdemlő megállapításait a szóban forgó domborművel kapcsolatban az alábbiakban idézem: „Odébb, ezzel egy vonalban, szintén magaslaton emelkedik a még 1008-ban alapított Szent-Mihály kolostor, Kiev legrégebbi szentegyházával... Az oroszok előtt főképp Szent Borbála ezüst síremléke miatt nevezetes ez az egyház, reánk nézve azonban az oldalába falazott vörös homokkőbe vésett lapos dombormű miatt. Két páncélos lovas vitéz van, azon kivésve, a mint egy földön fekvő, csúcsos sisakú, szakállas bajuszos harcost hosszú pikájukkal átdöfnek. Amazok oroszok, ez a letiport ember azonban bizonyára kun vagy magyar, kinek arca és ruhája azt hiszem legrégebb, eddig ismeretlen emléke a magyar typus és viseletnek. Ugyanily szakállas bajuszos, s hasonló öltözetű harcosok, hosszú egyenes sípokat — talán az ősi tárogatót — fúvó alakok kíséretében láthatók az elébb említett Zsófia templom fal-festményein, mely tény még inkább megerősíti bennem a véleményt, hogy e marcona vitézek nem ábrázolhatnak másokat, mint kunok, besenyők vagy magyarokat” (BALLAGI ALADÁR i. m. 4—5).
[9] REIZNER i. m. I, 177—8.
[10] TARDY LAJOS ezen dolgozatát lásd „Tanulmányok a magyar-orosz irodalmi kapcsolatok köréből”. Budapest, 1961. I, 121—46.
[11] Bronyevszkij magyarországi útleírása magyarul 1947-ben jelent meg TARDY LAJOS bevezető tanulmányával.
[12] REIZNER i. m. I, 363.
[13] Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. I. Одесса, 1836.
[14] BARÓTI LAJOS, Adattár Dél-Magyarország XVIII. századi történetéhez. I—II. Temesvár, 1893—1896. II, 395.
[15] Uo. II, 306.
[16] DROZDOV i. m. 88.
[17] BARÓTI LAJOS i. m. II, 319.
[18] DROZDOV i. m. 90.
[19] Szegedi Állami Levéltár (SZÁL), Szegedi városi tanácsülési jegyzőkönyvek. 1748—52. 726.
[20] Uo. 724.
[21] SZÁL, Szegedi városi tanácsülési jegyzőkönyvek. 1753—59. 274.
[22] Uo. 527, 653.
[23] Uo. 525.
[24] Uo. 572.
[25] SZÁL, Szegedi városi tanácsülési jegyzőkönyvek. 1818. 3474
[26] SZÁL, Szegedi városi tanácsülési jegyzőkönyvek. 1819. 3303
[27] REIZNER i. m. I, 173—174.
[28] THALLÓCZY LAJOS, Oroszország és hazánk. Budapest, 1884. I, 5—6.
[29] Szegedi Híradó. 1879. március 28. 38. sz.
[30] SZABÓ ENDRE, Zsebbe való orosz nyelvtan. Budapest, 1888.
[31] THALLÓCZY LAJOS i. m. 186. A Nemzet c. budapesti lap 1890. november 13-i számának reggeli kiadásában pedig a következő hír jelent meg: „Jókai darabja Pétervárott. A pétervári úgynevezett 'Kis-színház'-ban e héten adják elő Jókai Mór „Deli Marko, vagy I. Napoleon mamelukja” című operettjét orosz fordításban. A darab zenéjét Rosé írta.”
[32] L. pl. Nemzet 1890. február 16., november 14., december 2., december 10., Pesti Hírlap 1893. február 15.
[33] Nemzetközi emlékek Szeged múltjában. Dél-Magyarország. 1965. október 28.
[34] FENYVESI ISTVÁN, Az orosz és szovjet kultúra a szegedi lapokban 1890—1944. Szeged, 1967.

РУССКИЕ СВЯЗИ В ИСТОРИИ СТАРОГО СЕГЕДА

Л. Палашти

Из провинциальных городов Венгрии прошлое Сегеда особенно богатое в международных связях. В истории города находим русские связи впервые в XVIII веке, в период после ликвидации пограничных постов на побережье Мароша. После перевода пограничных военных поселений на гражданское управление вместо с эмигрировавшими недовольными сербскими пограничниками, много сегедских жителей выехало в Россию.

С середины XIX. века произошло несколько событий, связанных с Россией, напр. в 1849 году появление русских солдат в Сегеде, компания в России по помощи пострадавшим от сегедского наводнения и восстановления города (1879). Памятники благоприятного формирования венгеро-русских культурных взаимосвязей также имеются и в истории Сегеда. В возрастании интереса к русской музыкальной жизни значительную роль играла и русский хор Агренева-Славянского, который имел в Сегеде большую популярность. В годы, после первой мировой войны, сегедские фамилии обогатились и русскими фамилиями в связи с поселением в Сегеде значительного числа русских лиц.

RUSSISCHE BEZIEHUNGEN IN DER GESCHICHTE DES ALTEN SZEGED

Von

L. Palásti

Von Ungarns Provinzstädten ist die Vergangenheit von Szeged besonders reich an internationalen Beziehungen. Belegmässig nachweisbar finden wir erst im 18. Jahrhundert russische Beziehungen in der Geschichte der Stadt, und zwar in der Zeit nach der Aufhebung der Grenzwache in der Miereschgedend. Nämlich zur Zeit der Auswanderung der serbischen Grenzsoldaten, die mit der Untersetzung unter die Zivilverwaltung von der militärischen Siedlungen der Grenzwache unzufrieden waren, wanderten auch mehrere Szegeder Einwohner nach Russland aus.

Von der Mitte des 19. Jahrhunderts an sind mehrere Ereignisse geschehen, die auf russische Beziehungen hindeuten, z. B. die Erscheinung der russischen Soldaten in Szeged im Jahre 1849, die Hilfsaktion in Russland, um den Szegeder Hochwassergeschädigten zu helfen und die Neuaufbau der Stadt zu unterstützen.

Das Andenken der günstigen Gestaltung der ungarisch-russischen Bildungsbeziehungen ist auch in der Geschichte von Szeged auf uns geblieben. In der Zunahme des Interesses für das russische musikalische Leben hat auch der russische Slawjanskijchor eine bedeutende Rolle gespielt, der auch in Szeged eine grosse Popularität genoss. In den Jahren nach dem ersten Weltkrieg nahmen die Szegeder Familiennamen wegen endgültiger Niederlassung mehrerer russischen Personen in Szeged auch durch russische Familiennamen zu.